

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอนดังนี้

- ก. เอกสารเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการวิพากษ์วิจารณ์
- ข. งานวิจัยในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์

เอกสารเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการวิพากษ์วิจารณ์

1. ความหมายของคำ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการเสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมการวิพากษ์วิจารณ์ในการสอนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากชื่อหัวข้อการวิจัยดังกล่าวมีคำ 3 คำที่ต้องกำหนดความหมายให้แน่ชัด คือ วิพากษ์วิจารณ์, กิจกรรม และรูปแบบ

1.1 วิพากษ์วิจารณ์

คำนี้พิจารณาได้เป็น 2 ประเด็น คือ พิจารณา "วิพากษ์" คำหนึ่ง และพิจารณา "วิจารณ์" อีกคำหนึ่ง อีกประเด็นคือพิจารณารวมกันเป็นคำเดียวว่า "วิพากษ์วิจารณ์" พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 742) ได้ให้ความหมายว่า วิพากษ์ คือ พิจารณาตัดสิน วิจารณ์ คือ ให้คำตัดสินสิ่งที่เป็นศิลปกรรมหรือวรรณกรรมโดยผู้มีความรู้ ควรเชื่อถือได้ว่ามีค่าความงามไพเราะดีอย่างไรหรือมีข้อขาดตกบกพร่องอย่างไร, ดีชม, มักใช้เต็มคำว่า "วิพากษ์วิจารณ์"

หลักความเห็นพิจารณาว่า สิ่งใดเป็นศิลปกรรมดีหรือเลวอย่างไร ท่านเรียกว่า วิจารณ์ (Criticism) การให้คำวิจารณ์ถ้าแยกเป็นส่วนศักดิ์มีอยู่ 3 อย่างคือ (พระยาอนูมานราชชน 2515 : 193)

1. วิจารณ์ในแง่ความรู้สึกนึกเห็นของตน จะเรียกว่า จิตวิจารณ์ (Impressionistic Criticism)
2. วิจารณ์ในแง่แปลหรือตีความหมาย จะเรียกว่า อรรถวิจารณ์ (Interpretative Criticism)
3. วิจารณ์ในแง่ให้คำพิพากษา อย่างนี้เรียกว่า วิพากษ์วิจารณ์ (Judicial Criticism)

การวิจารณ์ หมายถึง การที่แสดงความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามความเข้าใจ ประสบการณ์ ประกอบกับข้อเสนอแนะในการเพิ่มปรับปรุงผลงานนั้นๆ ในทางดี (อารี สุทธิพันธ์ 2513 : 33)

การวิจารณ์ คือ การที่คนเราพยายามค้นหาสิ่งที่ดีและไม่ดี เป็นเรื่องของความคิดและการพิจารณาหาสิ่งดีและไม่ดีนี้ จะต้องมีการตัดสินเป็นขั้นสุดท้าย ดังนั้นการวิจารณ์ คือ การตัดสินหรือการตกลงใจนั่นเอง การวิจารณ์เป็นสิ่งที่สำคัญในแง่ที่ว่า เป็นเครื่องชี้ให้เห็นข้อบกพร่องและเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงแก้ไขสิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้น (ฉัตรฯ บุณนาค สุวรรณีย์ อุดมผล และวรรณีย์ พุทธเจริญทอง 2522 : 42)

การวิจารณ์ คือ การพิจารณาสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วบอกข้อดี ข้อเสียและเหตุของความดี ความเสีย การวิจารณ์ไม่ควรมีความหมายติง (บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ม.ป.ป. : 25)

การติงนั้นถ้าทำเพื่อ"ก่อ"คืออยากให้เขาดีขึ้น และมีวิธีพูดโดยถูกต้องตามหลักจิตวิทยาที่ดีไป เรียกว่า "วิพากษ์วิจารณ์" มากกว่าจะเรียกว่า"ติ" เราควรจะหัดเด็กให้รู้จักวิจารณ์อย่างมีหลักเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องจะได้ไม่ไปติดตามอารมณ์ (เต็มสิริ บุญย-
-สิ่ง 2526 : 16 - 17)

1.2 กิจกรรม

กิจกรรม คือ การที่ผู้เรียนปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อการเรียนรู้ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 97)

กิจกรรม คือ การกระทำที่กระตือรือร้น มีชีวิตชีวา ว่องไว คล่องงาน (ม.ล.มานิจ ชุ่มสาย 2499 : 1568)

กิจกรรมหมายถึง การกระทำใดๆที่ครูและนักเรียนจัดทำขึ้น ภายในชั่วโมงเรียน เพื่อให้การสอนสนุกสนานและง่ายต่อความเข้าใจในบทเรียน (รองรัตน์ อิศรภักดี 2515 : 20)

กิจกรรมนักเรียนนักศึกษาในหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อประกอบความเข้าใจในเนื้อหาสาระของบทเรียน ซึ่งผู้สอนอาจมีกิจกรรมบางอย่างเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในบทเรียนให้ดียิ่งขึ้น การจัดนี้อาจจะจัดในเวลาสอนหรือนอกเวลาโดยมีผู้สอนร่วมอยู่ด้วย

กิจกรรมจะต้องจัดอย่างมีจุดหมายหมาย เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร มีการวางแผนอย่างถี่ และต้องให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้วยเสมอ การสอนภาษาไทยโดยให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง เช่น ให้เด็กได้จับบันทึก ได้อภิปรายปัญหา ได้แสดงละครเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน ย่อมช่วยให้การเรียนได้ผลสมความมุ่งหมาย (รองรัตน์ อิศรภักดี 2515 : 26)

1.3 รูปแบบ

รูปแบบในที่นี้หมายถึง รูปแบบการสอนหรือโมเดลการสอน (Teaching Model) โมเดล คือ หุ่นจำลอง เช่น หุ่นจำลองบ้าน หรืออาจหมายถึงทฤษฎีใดๆ ส่วนรูปแบบการสอนหรือโมเดลการสอน หมายถึง แผนซึ่งสามารถใช้ในการปรับหลักสูตร หรือเนื้อหาวิชา การเลือกวัสดุการสอน และสามารถนำทางอันเป็นแนวปฏิบัติแก่ครูได้ (ธีระ อาชวเมธี 2519 : 106-107)

รูปแบบการสอนหรือบางครั้งเรียกว่า โครงหน้การสอน (ทองทิพย์ วรรณ-
พัฒน์ 2522: 66) นั้นจะชี้แนวทางให้ครูเห็นชั้นสำคัญๆในการเตรียมการและกำเนิ
การสอนโดยให้อิสระในการเลือกวิธีการแบบอย่างการสอนเอง

รูปแบบการสอนโดยทั่วไป (General Teaching Model) ถือว่าประกอบ
ด้วย 4 ส่วนคือ จุดประสงค์ในการสอน การประเมินความสามารถของนักเรียนก่อนสอน
กระบวนการสอนและการประเมินผล (วิชัย วงษ์ใหญ่ 2525 : 166)

2. ทฤษฎีการวิพากษ์วิจารณ์

มนุษย์ทุกคนที่มีจิตใจปกติย่อมมีการวิพากษ์วิจารณ์เป็นกิจวัตร แต่การวิจารณ์
อาจจะไม่ได้แสดงออกทางภาษาเสมอไปก็ได้ เช่น เมื่อเห็นคนแปลกหน้า เราก็กวิจารณ์
ในใจว่าเขาสง่างามหรือขี้เหร่ เราเห็นหนังสือเล่มหนึ่ง รูปเล่มสวย มีเรื่องที่เราพอใจ
เราก็กวิจารณ์ว่าเล่มนี้คงจะดี จึงตัดสินใจซื้อมา การวิจารณ์อาจถูกหรือผิดก็ได้แต่จะห้าม
จิตใจไม่ให้วิจารณ์นั้นไม่ได้ (เจือ สตะเวทิน 2518 : 2)

กิจกรรมการวิจารณ์ทั้งหลายมีลักษณะเป็นอัตนัย กล่าวคือ เป็นการตัดสินใจ
ตามความรู้สึกส่วนตัว เมื่อเราอ่านหนังสือ คุลละคร ฟังเพลง ดูภาพศิลป์ เราก็กตัดสินใจ
ได้ว่าชอบหรือไม่ชอบ ดีหรือไม่ดี แต่การตัดสินใจของแต่ละคนย่อมไม่ตรงกัน อาจจะมี
เป็นตรงกันข้ามก็ได้ ทั้งนี้เพราะบุคคลย่อมแตกต่างกันในด้านต่างๆ เหตุนี้จึงจำเป็นต้อง
ใช้หลักวิชาความรู้ เข้าประกอบในการแสดงความคิดเห็นเหล่านั้นเพื่อให้เกิดความหนักแน่น
สมเหตุสมผล สามารถชี้ให้เห็นได้ว่าดีหรือบกพร่องตรงไหนอย่างไร

พนัส หันนาคินทร์ (2521 : 71) กล่าวว่าความคิดของคนนั้นมีหลายระดับ
ในการสอนให้นักเรียนรู้จักคิดจะต้องเริ่มจากระดับง่าย ๆ ขึ้นไปจนถึงระดับที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น
ระดับที่ซับซ้อนที่สุดคือ การวิจารณ์ ความคิดเชิงวิจารณ์อาจเรียกกันได้หลายอย่าง เช่น
อาจเรียกว่า ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ หรือ ความคิดวิพากษ์วิจารณ์ หรือ วิจารณ์ญาณ
เป็นต้น แต่ทุกคำมีความหมายทำนองเดียวกัน คือ **Critical Thinking**

การวิจารณ์เป็นการวิเคราะห์และประเมินองค์ประกอบด้านต่างๆของเรื่องที่ศึกษาค้นคว้า เป็นการตรวจสอบคุณภาพของสิ่งเหล่านั้นตามมาตรฐานที่เราเมื่ออยู่แล้วอย่างชัดเจน การวิจารณ์ที่ดีจะต้องพยายามให้ห่างไกลจากอารมณ์ส่วนตัวและอคติที่ปวง รวมทั้งจะต้องมีหลักฐานที่เป็นข้อเท็จจริงซึ่งสามารถตรวจสอบได้มาเป็นเครื่องสนับสนุนด้วย ในระดับสูง การวิจารณ์จะต้องเป็นการตรวจสอบอย่างกว้างขวางในเรื่องนั้นๆและจะต้องใช้ความคิดใคร่ครวญทุกแง่มุมด้วยทักษะที่ลึกซึ้งที่สุด

ความคิดวิพากษ์วิจารณ์ คือการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนรอบคอบ ไม่เชื่ออะไรง่ายๆต่อความเชื่อหรือความรู้ใดๆที่มี เหตุผลสนับสนุนและมีข้อสรุปสำหรับความเชื่อหรือความรู้ในเรื่องนั้นเรียบร้อยแล้ว (จอห์น คิวอี้ 1933)

วัตสันและเกลเซอร์ (Watson and Glaser 1964) กล่าวว่า ความคิดวิพากษ์วิจารณ์ประกอบด้วย ทักษะคิด ความรู้และทักษะ ทักษะคิดนั้นได้แก่ ทักษะคิดที่ดีต่อการตั้งคำถาม รู้ว่าอะไรเป็นปัญหา และยอมรับการค้นหาหลักฐานมาสนับสนุนสิ่งที่อ้างว่าเป็นจริง ความรู้ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับข้ออ้างอิง และข้อสรุปจากหลักฐานหลายอย่างที่น่ามาใช้ ส่วนทักษะได้แก่ ความสามารถในการนำทักษะคิดและความรู้ทั้งสองอย่างข้างต้นมาใช้เป็นประโยชน์

เฮนเดอร์สัน (Henderson 1972) กล่าวว่า ความคิดวิพากษ์วิจารณ์ประกอบด้วยทักษะหลายอย่างทางด้านความคิด เป็นทักษะที่สามารถสอนได้ มีความสำคัญและมีประโยชน์เท่ากัน เฮนเดอร์สันแบ่งคนออกเป็น 3 กลุ่ม และกล่าวว่าคนสามกลุ่มนี้ให้ความหมายของความคิดวิพากษ์วิจารณ์แตกต่างกัน กลุ่มที่หนึ่ง คือกลุ่มคนทั่วไป ถือว่าความคิดวิพากษ์วิจารณ์คือความคิดในการคอยจับผิด ความคิดข้างสงสัย และความคิดที่จะปฏิเสธความเชื่อใดๆ กลุ่มที่สอง คือกลุ่มนักการศึกษา กลุ่มนี้เห็นว่าความคิดวิพากษ์วิจารณ์มีความหมายเช่นเดียวกับการแก้ปัญหา ถ้านักเรียนมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหามากเท่าใด นักเรียนก็จะมีทักษะการคิดวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นเท่านั้น กลุ่มที่สาม คือกลุ่มนักวิชาการ ถือว่าความคิดวิพากษ์วิจารณ์มีความหมาย

ในการประเมินข้อมูลโดยใช้เหตุผลในเชิงตรรกะที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งได้รับการยอมรับเพื่อที่จะนำไปใช้ในการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธค่ากล่าวอ้างต่างๆ

การแก้ปัญหาและการใช้เหตุผลเป็นหลักการสำคัญของความคิดวิพากษ์วิจารณ์ แต่แนวคิดที่เป็นแกนกลางคือ การตระหนักถึงปัญหาที่ต้องตัดสินใจ มีหลักฐานในการตัดสินใจ มีการวิเคราะห์พิจารณาข้อมูลจากแหล่งต่างๆหลายด้าน และมีการสรุปหรือตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล

ความคิดวิพากษ์วิจารณ์จึงมีลักษณะเกี่ยวกับวิธีคิดแบบแก้ปัญหา วิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ วิธีคิดแบบไตร่ตรอง และวิธีคิดแบบก่อประโยชน์

ซวาล แพร์ตูกูล (2518 : 83) ได้กล่าวว่า วิจารณ์ญาณ (Critical Thinking or Reasoning) หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาไปตัดสินใจหรือชี้ขาดเรื่องราวต่างๆ หรือความสามารถในการไล่เลียงหาเหตุผลเพื่อลงสรุปเป็นข้อยุติตามวิธีการวิทยาศาสตร์

ฐะปะนีย์ นาคกรทรพร และ ประภาศรี สีหอำไพ (2520 : 23) กล่าวว่า วิจารณ์ญาณ คือ การใช้สติปัญญาสันนิษฐานเหตุผล เลือกคิด เลือกเชื่อโดยใช้ความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของตนช่วยตรองพิจารณาถ่วงถ่วงหาเหตุผลจากข้อเท็จจริง

วิจารณ์ญาณย่อมเกิดจากการใช้ภาษา คือ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน แต่การใช้ภาษาอย่างมีวิจารณ์ญาณนั้นคือ สามารถใช้คลุยพินิจหาเหตุผล และพิจารณาคุณค่าเรื่องที่อ่าน เรื่องที่ฟัง หรือเรื่องที่ได้พบเห็นอย่างถูกต้องจนสามารถแสดงออกโดยการพูด การเขียน หรือการกระทำได้อย่างมีหลักเกณฑ์ สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบและตัดสินใจว่า เรื่องนั้นตอนนั้นผิดหรือถูก ดีหรือไม่คืออย่างไร สามารถแยกข้อความหลัก และข้อความประกอบออกจากกันได้ และสามารถแยกข้อเท็จจริงออกจากความเห็นได้

การสอนเด็กไทยให้มีทักษะวิพากษ์วิจารณ์

แม้ว่าหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 จะได้เน้นการฝึกทักษะวิพากษ์วิจารณ์ให้แก่ นักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาภาษาไทยได้เน้นความคิดวิพากษ์วิจารณ์เพื่อให้สามารถใช้ภาษาได้อย่างมีคุณภาพ เพราะการฝึกทักษะการใช้ภาษาแต่เพียงอย่างเดียวโดยไม่ไดฝึกความคิดนั้นทำให้ภาษาเป็นสื่อที่ไร้ค่า แต่ในทางปฏิบัติ จุดมุ่งหมายดังกล่าวยังไม่เกิดผลเนื่องจากผู้สอนยังไม่มีความพร้อม และผู้เรียนยังมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาภาษาไทย วิธีสอนยังยึดติดวิธีบรรยายซึ่งเน้นการให้ความรู้มากกว่าการแสดงความคิดของนักเรียน เรายังเน้นการสอนเพื่อสอบ อีกประการหนึ่งที่แนวความคิดดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่เพราะขาดแบบอย่างการสอน (Teaching Model) ทั้งนี้เนื่องจากระบบการศึกษาของไทยได้รับอิทธิพลจากการสอนแบบวิธีการบ่อนความรู้ของครู (Spood - fed Method) ซึ่งกำจัดการกระตุ้นความคิดเห็นและไม่สนับสนุนความคิดวิเคราะห์วิจารณ์แก่ นักเรียนเท่าที่ควร (วลัย อารุณี, 2526 : 35)

โดยปกตินักเรียนจะสามารถแสดงออกทางภาษาได้อย่างตรงไปตรงมา เช่น จะตอบคำถามว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน ได้อย่างดี การที่นักเรียนสนใจรายละเอียดของข้อมูลที่มีลักษณะบอกเล่านี้เป็นการแสดงออกโดยใช้ความคิดจำตอบ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกิจกรรมและการประเมินผลเน้นเนื้อหาเป็นหลัก การแสดงความคิดก็เป็นแต่เพียงจดจำความคิดของผู้อื่นที่ได้แสดงไว้แล้วมาตอบเท่านั้น นักเรียนไม่ได้คิดเองเลย

ส่วนการคิดนั้นเล่าก็หวังให้นักเรียนคิดตามที่เนื้อหาได้คิดไว้ให้แล้ว นักเรียนเพียงแต่จดจำความคิดเหล่านั้นให้ได้ หรือไม่ก็ต้องคิดตามที่ครูได้ขีดวงจำกัดไว้ให้ซึ่งเรา จะพบเสมอในยุคที่การเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาจัดในรูปแบบของระบบมวล คือมีคำถามเปิดเสรีจมาให้เลือกตัดสินใจ ตอบถูกเป็นถูก ตอบผิดเป็นผิด ไม่มีการยืดหยุ่นทางความคิด ยิ่งนานวันคนยิ่งมากขึ้น นักเรียนยิ่งต้องเตรียมตัวรับระบบเปิดเสรีจเกี่ยวกับคำถาม มีการเรียนรู้ออกสอบเพื่อเตรียมตัวสอบแข่งขันรอบสุดท้าย จึงทำให้นักเรียนละทิ้งเนื้อหา แต่หันไปสนใจฝึกทักษะเพื่อสอบกันจนกลายเป็นคานิยม จึงเป็นเหตุให้ครูไม่คอยให้เด็กเขียนบรรยายหรือพูดให้ฟัง กังวลอยู่แต่การตั้งคำถามให้วิจิตรพิสดารเพื่อจะใช้เป็นเครื่องมือประเมินผลแล้วนำมาฝึกในการเรียนปกติเสียเลย จึงกลายเป็นว่า นักเรียนได้ฝึกทักษะชนิดใหม่ คือ ฝึกคิดตัดสินใจและฝึก

ทำข้อสอบแทนการฝึกฟัง พูด อ่าน เขียน อันเป็นหัวใจของการเรียนการสอน
ภาษา (คณะกรรมการโครงการคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ ประสานมิตร โครงการพัฒนาการสอนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา,
2525 : 159)

การจะเปลี่ยนแปลงการสอนโดยเน้นเนื้อหาให้จดจำโดยไม่คิดวิเคราะห์
ไปสู่การคิดหาเหตุผลเพื่อการวิพากษ์วิจารณ์ ครูจะต้องมีศรัทธาที่จะศึกษาวิธีการ
และเตรียมงานอย่างจริงจัง ครูจะต้องรอบรู้และมีใจกว้างพอที่จะสามารถมองเห็น
และยอมรับเหตุผลของผู้อื่นได้ ขจัดอคติหรือความเห็นด้านเดียวเพื่อจะได้เห็นแง่มุม
ต่างๆกว้างขวางขึ้น ครูจะต้องพัฒนาทักษะการวิพากษ์วิจารณ์แก่ตนเองก่อนที่จะไปสอน
นักเรียน ครูจะต้องอดทนที่จะรับฟังความเห็นของเด็กที่อาจจะต่างไปจากตนมากๆ
เพราะเด็กก็วิจารณ์ตามประสาเด็ก ตามประสบการณ์และความเข้าใจของเขา
ครูไม่ควรกำหนดตั้งแต่แรกว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ดี หรือบทยุติข้อนั้นนี้เพราะหรือไม่
เพราะอย่างไร แต่ครูจะต้องช่วยให้นักเรียนวิพากษ์วิจารณ์โดยเน้นให้รู้ว่ใน เรื่อง
ของรสนิยมไม่มีใครถูกใครผิด เพราะแต่ละคนย่อมเห็นส่วนงามและส่วนบกพร่องไม่
ตรงกัน "ครูควรเสนอความคิดของครูสำหรับเป็นแนวทางให้นักเรียนคิดต่อไป เท่านั้น
การที่จะให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างกล้าหาญของวิชาครู อาจใช้อภิปรายในห้อง
เรียนเป็นวาทะบ้าง จัดคณะอภิปรายขึ้นบ้าง ให้เขียนเป็นรายงานสั้นๆบ้าง เขียนเป็น
บทความที่ยาวพอสมควรบ้าง"(บุญเหลือ เทพยสุวรรณ 2523 : 34)

วิธีสอนที่มุ่งพัฒนาความคิดเป็นพื้นฐานจะต้องเริ่มจากการสร้างเสริมประสบการณ์
เป็นประการแรก นักเรียนแต่ละคนมีประสบการณ์จำกัดตามวัย ครูจึงต้องจัดเตรียม
ประสบการณ์ไวล่วงหน้าเพื่อเป็นข้อมูลในการคิด การสร้างเสริมประสบการณ์ให้แก่
นักเรียนอาจทำได้โดยการให้นักเรียนได้มีโอกาสอ่าน ฟัง ชมหรือสังเกตเรื่องราวต่างๆ
ซึ่งได้แก่ เนื้อหาที่จะเรียนและสิ่งแวดล้อมรอบตัวนักเรียนในด้านต่างๆ

การจัดประสบการณ์ให้แก่เด็กเรียนนอกจากตำราเรียนแล้ว ยังต้องมีหนังสือ
อ่านประกอบเพื่อปลูกฝังนิสัยให้รักการอ่านโดยครูจะต้องชักชวนให้อ่านหนังสือที่เขาพอใจ
ให้เขาเริ่มอ่านจากพื้นฐานที่เขาสนใจ เช่น เรื่องนกลีลามสำหรับผู้ชาย เรื่องรักกระจุ้ม

กระจิมสำหรับเด็กหญิง เป็นต้น แล้วคอยเขียนให้อ่านหนังสือที่ยากขึ้นตามลำดับ "การบอกว่าสิ่งนั้นดี สิ่งนั้นไม่ดีและเชื่อถือตาม เป็นการขัดแย้งกับพัฒนาการของวัยรุ่น ทำให้เขาเกลียดสิ่งที่เขาคควรรัก" (บุญเหลือ เทพยสุวรรณ 2523 : 98)

กานดา ธรรมมงคล (2524 : 5) ได้เสนอว่า ทักษะในการอ่านเชิง วิเคราะห์ควรเริ่มสอนได้ตั้งแต่การเรียนในระดับต้น การฝึกให้ผู้เรียนสามารถคิดหรือ วิเคราะห์สิ่งที่อ่านทำได้ทั้งในการสอนวิชาการอ่านและในวิชาเนื้อหา (Content) เช่น สังคมศึกษา ฉะนั้นนักเรียนไทยจึงควรได้รับการสอนให้อ่านและคิดเชิงวิจารณ์ใน ภาษาแม่คือภาษาไทย และเมื่ออ่านภาษาอังกฤษ ก็จะสามารถถ่ายทอดทักษะในการอ่าน เชิงวิจารณ์ในภาษาไทยมาใช้ในภาษาอังกฤษได้

นอกจากการอ่านแล้ว การเตรียมประสบการณ์ให้แก่เด็กอาจทำได้โดยการ มอบหมายให้นักเรียนไปฟังหรือชมสิ่งต่างๆอย่างมีจุดประสงค์ หรือครูอาจจัดหาแบบฝึก หรือกิจกรรมที่เน้นให้นักเรียนนำประสบการณ์ที่นักเรียนพบเห็นในชีวิตประจำวันมาแสดง ออก เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกแสดงความคิดในแง่มุมต่างๆได้โดยเสรี แบบฝึกจะ ต้องเร้าให้นักเรียนได้คิดและแสดงออก เช่น อาจจะหยิบยกเอาคำหรือข้อความที่ให้ ความคิดเชื่อมโยงกับเนื้อเรื่องที่เรียนมาเป็นสื่อในการขยายความคิดให้กว้างขวาง ออกไป

ในการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลายนั้น หลักวิชา วรรณคดีวิจารณ์จะเป็นแนวทางที่จะพัฒนาความคิดวิพากษ์วิจารณ์ให้นักเรียนได้เป็น อย่างดี สุวรรณา เกรียงไกรเพชร (2516 : 277) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

อันที่จริงการวิจารณ์วรรณคดีไม่เคยยากเกินไปสำหรับผู้เรียนแต่ละระดับ ความ ยากง่ายอยู่ที่ว่า ผู้สอนได้พิจารณาพื้นฐานของผู้เรียนและผลการวิจารณ์ให้สอดคล้อง กันเพียงไร ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายผู้เรียนควรจะมีพื้นฐานและ ความสามารถพอที่จะวิจารณ์และประเมินคุณค่าของวรรณคดีได้ก็พอควร

วรรณคดีวิจารณ์เน้นให้อ่านหนังสือหรือวรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งด้วยความ
คติวิพากษ์วิจารณ์ หลังจากอ่านแล้วก็แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวละคร พฤติกรรม
เหตุการณ์ คติชีวิต และด้านอื่นๆที่ได้จากเรื่องนั้นๆตามความเข้าใจและประสบการณ์
ที่ตนมีอยู่ หากนักเรียนมีประสบการณ์กว้างขวางก็อาจวิจารณ์ได้เฉียบคมขึ้น ครูจึง
ต้องหาวิธีขยายประสบการณ์ของนักเรียนให้มากที่สุด ให้รู้จักมองในแง่มุมต่างๆมากขึ้น
การวิจารณ์วรรณคดีอาจทำได้หลายแนวทาง เช่น อาจวิจารณ์ในเชิงประวัติศาสตร์
เชิงปรัชญา เชิงศีลธรรม เชิงสังคมวิทยา หรือเชิงจิตวิทยา เป็นต้น นักเรียน
อาจจะมีความรู้ในเรื่องเหล่านั้นไม่ลึกซึ้งนัก แต่จากการที่ได้เรียนวิชาต่างๆ เช่น
ศิลปะศึกษา สังคมศึกษา ก็อาจทำให้เด็กมีความรู้บางอย่าง ครูภาษาไทยจะต้องรู้จัก
นำเอาเนื้อหาต่างๆเหล่านั้นมาให้ได้ใช้พิจารณาวรรณคดีหรือเรื่องราวที่ได้อ่านโดย
ครูจะต้องรู้จักวิธีการเชื่อมโยงให้เหมาะสมและสัมพันธ์กัน

การสอนวรรณคดีวิจารณ์คือการสอนให้อ่านอย่างรู้จักตั้งปัญหาเพื่อขบคิดและ
แสวงหาคำตอบในแง่มุมต่างๆ เช่น ทำไมบุคคลในเนื้อเรื่องจึงต้องประสบชะตากรรม
เช่นนั้น พฤติกรรมมีผลต่อเหตุการณ์อย่างไร บุคลิกของตัวละครมีผลต่อพฤติกรรม
อย่างไร หลังจากนั้นก็พยายามหาข้อมูลจากเรื่องราวที่ได้อ่าน ประสบการณ์และหลัก
ทฤษฎีต่างๆประกอบกันเพื่อพิจารณา วิเคราะห์และตีความด้วยเหตุผล นักเรียนจะได้รับ
การฝึกฝนให้รู้จักนึกคิดเรื่องราวที่เกี่ยวกับบุคคลและสังคม และจากการได้พิจารณา
เนื้อหาในบทเรียนย่อมนำไปสู่การพิจารณาและวิพากษ์วิจารณ์บุคคลและสังคมที่ได้พบเห็น
ในชีวิตประจำวัน

แต่ไม่ว่าจะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาประเภทใดก็ตาม สิ่งที่ครูควรจะ
เน้นแก่นักเรียนก็คือ

1. ข้อมูลและความรู้ในเรื่องที่จะเขียนวิจารณ์
2. หลักวิชาหรือหลักเกณฑ์เฉพาะในแต่ละเรื่อง
3. แนวความคิดของผู้เขียนในลักษณะของการเสนอแนะ

บทวิจารณ์ที่สั้นต้องชี้ให้เห็นทั้งจุดเด่นและจุดด้อย การแสดงจุดด้อยควร
 เป็นไปในรูป "ดีเพื่อก่อ" ไม่ใช่ "ดีเพื่อทำลาย" และสิ่งที่จะช่วยให้บทวิจารณ์เด่น
 ที่สุดคือ แนวความคิดอันแหลมคมที่ผู้เขียนสอดแทรกและความสับสนผลที่ยกมาสนับสนุน
 แนวความคิดดังกล่าว (บุญยงค์ เกศเทศ 2523 : 85)

เทคนิคการกระตุ้นให้แสดงความคิดวิพากษ์วิจารณ์

การที่จะให้นักเรียนแสดงความคิดวิพากษ์วิจารณ์โดยการพูดหรือเขียนออกมา
 ได้นั้นจะต้องฝึกให้เกิดสมรรถภาพในการคิดเสียก่อน กลวิธีที่จะช่วยให้เกิดความคิดจะ
 ต้องร่วมมือกันทั้งครูและนักเรียน จะทำแต่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ได้ นอกจากนั้นยังต้อง
 ร่วมมือกับครูที่สอนวิชาอื่นๆ ในโรงเรียนด้วย จะให้เกิดแต่เฉพาะชั่วโมงสอนภาษาไทย
 แต่อย่างเดียวก็น่าจะไม่ดี เพราะเกือบทุกวิชาที่ใช้ภาษาไทยทั้งนั้น การจะช่วยกระตุ้น
 ให้เกิดความคิดในตัวนักเรียนนั้น วิธีที่ดีวิธีหนึ่งคือ การพยายามให้นักเรียนเกิดข้อสงสัย
 ขึ้นในใจก่อน แล้วแนะนำให้เขาตรวจสอบความคิด การกระทำที่สงสัยนั้นอย่างถี่ถ้วนและ
 รอบคอบเพื่อที่จะได้สามารถประเมินคุณค่าของสิ่งเหล่านั้นได้ อย่างไรก็ตาม ความ
 สามารถในการประเมินคุณค่าดังกล่าวควรจะเป็นไปตามวุฒิภาวะของนักเรียนเอง
 เช่น หากเป็นนักเรียนในระดับมัธยมก็อาจแลเห็นและสามารถประเมินค่าความผูกพัน
 ระหว่างความคิดได้ดีกว่านักเรียนในระดับที่ต่ำกว่า (พนัส หันนาคินทร์ 2521 : 144)

กลวิธีการใช้คำถามเป็นจ้าวกระตุ้นให้เกิดความคิดได้อย่างดี ครูจะต้องมี
 ความสามารถในการใช้คำถาม และนักเรียนจะต้องได้รับการฝึกให้รู้จักถาม ครูอาจ
 เป็นผู้เริ่มตั้งคำถามแก่นักเรียนในเรื่องที่เรียนแล้วให้นักเรียนตอบ ลักษณะคำถาม
 ควรจะมีลักษณะเปิดกว้างเพื่อให้ตอบได้หลายแง่หลายมุม แต่ถ้านักเรียนยังแสดงความคิด
 ไม่ได้ ครูก็อาจถามนำไปก่อน หลังจากนั้นก็ให้นักเรียนเป็นฝ่ายตั้งคำถามเพื่อถามครู
 และแลกเปลี่ยนกันระหว่างเพื่อนในชั้น การอภิปรายกันในลักษณะกลุ่มสัมพันธ์จึงมีบทบาท
 ที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยเราให้นักเรียนได้ท้อแท้ยอมได้ รับความคิดเห็นของ
 เพื่อนๆ ทำให้ได้ความคิดหลายแง่หลายมุม ความคิดก็กว้างขวางขึ้น เมื่อได้อ่านหนังสือ
 ตอนใดตอนหนึ่งมาแล้ว ก็ให้นักเรียนตั้งประเด็นขึ้น การกระทำเช่นนั้นสมควรหรือไม่

เพราะอะไร ครูควรให้นักเรียนเตรียมตัวก่อน แล้วจึงแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มย่อยเพื่อ
ให้มีการถามตอบกันตามประเด็นที่นักเรียนช่วยกันตั้งขึ้นหรือครูตั้งขึ้นเอง การแลกเปลี่ยน
เปลี่ยนความคิดโดยการถามตอบจะขยายขอบเขตกว้างขึ้นเป็นการอภิปรายและวิพากษ์
วิจารณ์ในที่สุด เมื่ออภิปรายแล้วก็อาจให้ช่วยกันเขียนความคิดที่ได้โต้เถียงและติชม
กันนั้นเพื่อสรุปความคิดของกลุ่ม แล้วจึงให้นักเรียนแต่ละกลุ่มส่งตัวแทนมารายงานหรือ
แลกเปลี่ยนความคิดที่ได้ในที่ประชุมใหญ่คือหน้าชั้นอีกครั้งหนึ่ง

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2523 : 80) ได้แสดงความคิดเห็นใน
เรื่องดังกล่าวไว้ดังนี้

ก่อนที่จะให้เขียนเรื่องใด ต้องช่วยให้เกิดความคิดก่อน และการที่จะให้เกิด
ความคิดได้ ก็ต้องให้นักเรียน"คุย" หรือพูดภาษาวิชาการว่า"อภิปราย"
เมื่อเกิดความคิดแล้ว ก็มาถึงขั้นลำดับความคิด ก็โดยให้นักเรียนใด"เรียง"
ความคิด) แต่เมื่อนักเรียน"เรียง"ความคิดไม่ได้ดี ถ้าครูไม่สามารถชี้แจง
ให้เห็นว่าไม่ใช่อะไร ครูก็ไม่ควรช่วยนักเรียนเท่าใดนัก

พนัส หนานาคินทร์ (2521 : 148) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์และเงื่อนไข
ที่ครูควรคำนึงให้มากในการใช้คำถามให้นักเรียนคิดดังนี้

1. ครูต้องพยายามหลีกเลี่ยงการใช้หลักศีลธรรมหรือจริยธรรมการ
วิจารณ์ การชี้แนะคำนิยม หรือประเมินคุณค่า การประเมินค่าของครูย่อมเป็น
การสร้างเงื่อนไขในการยอมรับหรือปฏิเสธความคิดเดิมของเขา ทำให้ไม่สามารถ
กระตุ้นให้คิดได้โดยเสรี
2. ครูจะต้องถือว่าเป็นความรับผิดชอบของนักเรียนเองในการพิจารณา
ความคิดหรือพฤติกรรมของตนเอง แล้วตัดสินใจด้วยตนเองว่าเขาต้องการอะไร
3. ครูจะต้องไม่คาดหวังให้นักเรียนคิดได้โดยฉับพลัน หรือด้วยคำถาม
เพียงสองหรือสามคำถามเท่านั้น กระบวนการใช้คำถามต้องใช้เวลาและค่อยเป็นค่อยไป
4. ในการถามแต่ละครั้งต้องใช้คำถามไม่มากนัก เพราะมุ่งจะให้
นักเรียนได้มีเวลาคิดโดยไม่ต้องเป็นกังวลเกี่ยวกับความถูกต้องของคำตอบจนเกินไป
แต่ถ้ามีเวลาพอและนักเรียนสนใจที่จะสนทนาต่อ ก็อาจยืดเวลาออกไปได้ตามสมควร

5. คำถามที่ถามความคิดของนักเรียนนั้นไม่ควรเป็นคำถามที่กำหนดว่า จะต้องตอบว่าถูกหรือผิดโดยแน่นอน คำถามนำหรือคำถามที่มีคำตอบไว้ให้เลือกตอบ อยู่แล้วก็ไม่ใช่คำถามที่ดีในการสร้างความกระจำงให้แก่ความคิดของนักเรียน เพราะ มีลักษณะเป็นสูตรสำเร็จรูปยิ่งกว่า เป็นปัญหาที่เรียกร้องความคิดอย่างรอบคอบและเป็น ปัญหาที่อาจมีคำตอบได้หลายแง่หลายมุม

ความสามารถในการใช้คำถามของครูให้เหมาะกับวุฒิภาวะของนักเรียน ถูกจังหวะเวลาและอยู่ในวิสัยที่นักเรียนจะคิดไปถึงได้นั้น จะช่วยให้นักเรียนเกิดความคิด ทบทวนความคิดเดิมจนกระจำงชัดขึ้น ครูควรจะช่วยกระตุ้นโดยการตั้งคำถามที่นักเรียน จะต้องกลับไปพิจารณาทบทวนเรื่องที่เขาคิดหรือกระทำมาก่อน ทำให้เขาต้องแสวงหา คำตอบที่แสดงความรู้สึกซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดหรือค่านิยมพื้นฐานของตัวเอง (พนัส หันนาคินทร์ 2521 : 147) เช่น ถามว่าทำไมจึงทำเช่นนั้น หรือ รู้สึกอย่างไร กับเหตุการณ์นั้น เป็นต้น หรืออาจเป็นคำถามที่ให้นักเรียนตอบได้โดยเสรีตามความรู้สึก หรือแบบฉบับของการดำเนินชีวิตที่เขาชอบที่สุด เช่น "จะทำอะไรบ้างถ้าคุณถูกลอตเตอรี่ รางวัลหนึ่ง" เป็นต้น

การแสดงความคิดวิพากษ์วิจารณ์ที่เริ่มจากการตั้งคำถามดังกล่าวควรจบลง ด้วยการสรุปความคิดที่ได้อภิปรายมา ไม่ใช่สรุปด้วยการยุติ กำหนดเป็นเกณฑ์หรือเป็น มาตรฐาน แต่ควรจะสรุปเพื่อท้าทายให้มีการค้นคว้าและวิพากษ์วิจารณ์ให้กว้างขวาง ออกไปอีก

คำถามหรือประเด็นในการวิพากษ์วิจารณ์ตั้งขึ้นจากเนื้อหาในบทเรียนและ แหล่งต่างๆที่นอกเหนือไปจากบทเรียน เช่น คำกล่าวของบุคคลสำคัญที่มีลักษณะเด่น น่าสนใจหรือมีลักษณะที่ขัดแย้งกับค่านิยมของสังคม หรือหาภาพมาให้ให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น หรือกำหนดให้วิพากษ์วิจารณ์ละครหรือภาพยนตร์ เป็นต้น

ในทางจิตวิทยาได้มีความพยายามที่จะตรวจสอบพฤติกรรมของบุคคลโดยให้เขาได้แสดงพฤติกรรมต่างๆออกมาในลักษณะของการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่ป้อนเข้าไป เทคนิคดังกล่าวเรียกว่า เทคนิคการฉายออก (Projective Techniques) ลักษณะของเทคนิคฉายออก คือ งานที่สั่งให้ผู้รับการทดสอบทำ เป็นงานที่ไม่มีโครงสร้าง เช่น งานที่อนุญาตให้ตอบได้โดยไม่มีจำกัด เป็นต้น เพื่อให้ผู้ตอบมีอิสระในการนึกฝันตอบได้เต็มที่ (แอน อนุสตาซี 2519 : 494) เทคนิคฉายออกมีหลายชนิดหลายแบบ ซึ่งในทางจิตบำบัดนั้น ได้มีการนำเอาเทคนิคเหล่านี้ไปใช้ในการรักษาบำบัดและวินิจฉัยผู้ป่วยทางจิตได้ เทคนิคเหล่านี้ยึดหลักให้ผู้ป่วยได้เปิดเผยอารมณ์ที่ยากของเขาออกมา เนื้อหาหรือวัสดุของแบบสอบจะทำหน้าที่เหมือนฉากหรือจอซึ่งผู้รับการทดสอบฉายลักษณะกระบวนการความคิด ความต้องการ ความกังวลและความขัดแย้งของเขาออกมา

ในการเรียนการสอนภาษาไทย เรานำจะนำเทคนิคเหล่านี้มาประยุกต์เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนที่ยังขาดอายุไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคนิคถ้อยคำ (Verbal Techniques) เช่น เทคนิคความสัมพันธ์เกี่ยวกับคำ (Word Association) ซึ่งเสนอรายการคำต่างๆที่ไม่เกี่ยวเนื่องกันแก่ผู้รับการทดสอบแล้วสั่งให้เขาตอบสนองคำแรกสุดที่นึกคิดได้เมื่อเห็นรายการคำแต่ละคำ หรือการเติมประโยคให้สมบูรณ์ซึ่งอาจทำได้กว้างขวางหลายรูปแบบ โดยทั่วไปแล้ว จะกำหนดคำชนิดเปิดหรือส่วนสำคัญของประโยคไว้เท่านั้น ผู้ตอบจะต้องเขียนตอบโดยคำให้จบประโยค ดังตัวอย่างเช่น 'ข้าพเจ้ารู้สึก...' สิ่งที่ทำให้ข้าพเจ้าไม่พอใจ... ถ้าข้าพเจ้าเป็นนาย ก. เป็นต้น (แอน อนุสตาซี 2519 : 504)

เทคนิคเหล่านี้ควรจัดเป็นกิจกรรมขั้นต้นที่จะเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกเกี่ยวกับตนเองและสิ่งที่มีอยู่ในใจของตน กิจกรรมเหล่านี้จะช่วยให้นักเรียนเกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง ใฝ่หาความรู้ลึก ผ่อนคลายความเครียด และในที่สุดก็จะก่อให้เกิดบรรยากาศของการวิพากษ์วิจารณ์ได้เป็นอย่างดี

การจัดกิจกรรมวิพากษ์วิจารณ์วิชาภาษาไทย

กิจกรรมการวิพากษ์วิจารณ์ในวิชาภาษาไทยอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท
กว้างๆดังต่อไปนี้

1. การวิพากษ์วิจารณ์การเขียน
2. การวิพากษ์วิจารณ์การพูด
3. การวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม

การวิพากษ์วิจารณ์การเขียน

ฉัตรดา บุนนาค, สุวรรณี อุทมผล และวรรณี พุทธเจริญทอง (2522 : 43-44) ได้กล่าวว่า การเขียนในที่นี้หมายถึง วรรณกรรมซึ่งได้แก่ งานเขียนทุกชนิด ซึ่งอาจจะมีคุณสมบัติครบถ้วนตามลักษณะของวรรณคดี หรืออาจจะมีก็ได้ ชั้นของการวิจารณ์การเขียนแบ่งได้เป็น 2 ชั้นตอนคือ

1. การอธิบายลักษณะของงานเขียน (Interpretation)
2. การวินิจฉัยคุณค่าของงานเขียนนั้น (Evaluation)

ขั้นแรกเป็นการทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับหนังสือหรือข้อเขียนนั้น ว่ากล่าวถึงเรื่องอะไรบ้าง การวิจารณ์ขั้นนี้คือการแยกแยะองค์ประกอบ วิเคราะห์ และตีความหมายงานเขียนตามหลักเกณฑ์ และชี้ให้เห็นว่าส่วนประกอบที่รวมเป็นงานเขียนชิ้นนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ขั้นที่สองคือการวินิจฉัยคุณค่า จะกระทำหลังจากได้อธิบายลักษณะของงานเขียนแล้ว การวินิจฉัยคุณค่าเป็นการตัดสินด้วยเหตุผล ความรู้สึก รสนิยมของผู้วิจารณ์เอง เป็นเครื่องช่วยในการฝึกฝนความคิดและความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นส่วนตัวของผู้วิจารณ์ออกมา

ผู้เริ่มหัดวิจารณ์ควรเริ่มฝึกหัดไปตั้งแต่ขั้นแรกเป็นพื้นฐาน คือพยายามแสดงให้เห็นว่า หนังสือ เล่มนี้หรืองานเขียนชิ้นนี้มีลักษณะอย่างไรในด้านเนื้อเรื่อง วิธีการแต่ง

ถ้อยคำภาษาที่ใช้ ตลอดจนความคิดเห็นของผู้แต่ง ต่อจากนั้นจึงมาถึงการวิจารณ์ชั้นที่สอง คือวินิจฉัยว่า หนังสือเล่มนั้นดีหรือไม่อย่างไร

การวิพากษ์วิจารณ์การเขียนย่อมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการฝึกทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและการฝึกทักษะการเขียนวิพากษ์วิจารณ์โดยตรง เพราะการวิพากษ์วิจารณ์การเขียนควรจะเริ่มจากการให้นักเรียนได้อ่านหนังสือหลายประเภทตั้งแต่ประเภทสารคดี นวนิยาย บทประพันธ์ ไปจนถึงงานเขียนที่นักเรียนเขียนขึ้นเอง แต่ละประเภทก็ควรมีหลักในการพิจารณาแตกต่างกันไปตามลักษณะของประเภทนั้นๆ เช่น ถ้าเป็นสารคดีก็อาจพิจารณาตามเนื้อหา วิธีเสนอ การวางเค้าโครงเรื่อง ถ้าเป็นนวนิยายก็อาจพิจารณาตามแกนของเรื่อง (Theme) โครงเรื่อง ตัวละคร จาก ส่วนวนภาษาและลีลาในการเขียน (Diction and Style) หรือสาระที่ได้ ถ้าเป็นหนังสือประเภทร้อยกรองก็อาจพิจารณาในด้านรูปแบบฉันทลักษณ์ ความคิดและเนื้อหาสาระในบทกวี กลวิธีแต่ง รสหรือสำราจบทร้อยกรอง เป็นต้น (รฐปะณีษ นาคทรพรพ และ ประภาศรี สีหอำไพ 2520 : 49)

การจัดกิจกรรมการอ่านนั้นนอกจากมุ่งให้นักเรียนได้อ่านหนังสือหลายประเภทแล้ว ครูควรจะเน้นให้นักเรียนสามารถอภิปรายเนื้อหาได้หลายแง่มุมดังกล่าวข้างต้น นักเรียนอ่านแล้วควรจะสามารถยกข้อคิดเห็นๆมาตีความหมายและวิจารณ์แง่คิดอย่าง กว้างขวาง เช่น อาจพิจารณาถึงความสอดคล้องระหว่างเนื้อหากับจุดมุ่งหมายของผู้เขียน สัดส่วนระหว่างเนื้อเรื่องกับแง่คิด หรือการจัดระเบียบข้อความตามลำดับ เป็นต้น เมื่อได้อ่านแล้วครูอาจให้นักเรียนแลกเปลี่ยนกันตั้งคำถามและตอบคำถามเกี่ยวกับข้อความที่ได้อ่านจบลง ถ้านักเรียนยังไม่อาจตั้งคำถามได้ ครูอาจจะเริ่มถามนำไปก่อนก็ได้ อาจเริ่มด้วยคำถามง่ายๆ เพื่อตรวจสอบความเข้าใจความหมายของข้อความที่อ่าน เช่น ถามว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร เป็นต้น แล้วค่อยๆตั้งคำถามที่ให้แสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์

หรือครูอาจกำหนดแบบฝึกหัดให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นในหลายลักษณะ เช่น ให้อธิบายคำที่ขีดเส้นใต้ในประโยคว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ สะท้อนให้เห็นความรู้สึกของผู้แต่งอย่างไร มีคำอื่นหรือไม่ที่จะใช้แทนคำนี้ได้ ความหมายนั้น

แตกต่างจากความหมายที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวันหรือไม่ ให้แสดงเหตุผลประกอบด้วย

สิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งก็คือ เมื่ออ่านแล้ว ควรจะได้มีโอกาสนำข้อความที่อ่าน มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น เพราะจะทำให้ผู้อ่านมีโอกาสทราบได้ว่าตนเอง อ่านเป็นหรือไม่ จับจุดสำคัญหรือเป้าหมายของเรื่องได้ถูกต้องเพียงใด อีกทั้งได้ ทราบความคิดเห็นของผู้อื่นมาเปรียบเทียบกับความรู้สึกของตนเองอีกด้วย (ฉัตรฯ บุนนาค และคณะ 2522 : 2)

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ และ ประภาศรี สีหอำไพ (2520 : 111) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการเขียนเชิงวิจารณ์ไว้ว่า อาจจำแนกได้เป็น 2 แบบ คือ วิจารณ์รวมและวิจารณ์แยก การวิจารณ์รวมจะทำกับข้อเขียนที่ไม่ยาวนัก วิธีการ คือจับแนวคิดสำคัญของเรื่องขึ้นมากล่าวโดยวิเคราะห์ส่วนสำคัญของความคิดเห็นนั้น ใช้เหตุผลทางหลักวิชามาประกอบข้อคิดเห็นทั้งแง่ดีและแง่ลบ หยิบยกคุณค่าหรือ ประโยชน์ของงานเขียนชิ้นนั้นๆ มาชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัด มุ่งจุดเด่นและคุณค่าของ เรื่องเป็นสำคัญโดยไม่สนใจกับรายละเอียดปลีกย่อย ส่วนการวิจารณ์แยกอาจเริ่ม โดยการสรุปเรื่องให้ฟังก่อนเพื่อเป็นการแนะนำข้อเขียนว่ากล่าวถึงเรื่องอะไรบ้าง หลังจากนั้นก็หยิบเอาหัวข้อสำคัญมาวิจารณ์ไปที่ละข้อ เช่น เนื้อเรื่อง จุดมุ่งหมาย แนวคิด เนื้อหารายละเอียด ส่วนวนภาษา และประโยชน์ต่อวงการที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น สำหรับผู้เริ่มฝึกควรจะใช้วิธีวิจารณ์แบบแยกก่อนเพราะแบบนี้มีแนวทาง ไว้ให้ชัดเจนทำให้สะดวกต่อการวิจารณ์ แต่ไม่ว่าจะจะเป็นแบบใดก็ตาม ผู้วิจารณ์ จะต้องมีความคิดที่เด่นชัดว่าตนมีความเห็นอย่างไรต่องานเขียนนั้น และจะต้องให้ เหตุผลประกอบได้อย่างมีน้ำหนักด้วย

สำหรับแนวทางในการวิพากษ์วิจารณ์งานเขียนนั้น ฉัตรฯ บุนนาค และคณะ (2522 : 45) กล่าวว่าอาจทำได้หลายแนวทางดังนี้

1. การวิจารณ์แนววิพากษ์ เป็นการวิจารณ์โดยถือความรู้สึกของตน เป็นใหญ่ ลักษณะของบทวิจารณ์จะออกมาในรูปของความเห็นว่าชอบหรือไม่ชอบโดย กล่าวรวมๆกันไป ไม่ได้แสดงเหตุผลหรือแยกเป็นส่วนๆว่าตรงไหนอย่างไร ส่วนใหญ่ เป็นการวิจารณ์โดยอคติ ผู้วิจารณ์ไม่ได้ศึกษางานเขียนชิ้นนั้นให้ลึกซึ้งพอ

2. การวิจารณ์แนววิเคราะห์ การวิจารณ์แนวนี้จะหยิบยกให้เห็น รายละเอียดที่สำคัญในงานเขียนขึ้นนั้นว่ามีลักษณะเด่นอย่างไร แล้วหยิบยกเอาเฉพาะ ส่วนที่น่าสนใจขึ้นมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นประกอบและประเมินค่าเฉพาะประเด็นนั้น

3. การวิจารณ์แนววิชาการ หมายถึงการวิจารณ์ที่พยายามนำเอา วิชาการด้านต่างๆมาเป็นเครื่องมือในการเข้าใจวรรณกรรมชิ้นใดชิ้นหนึ่ง เช่น

3.1 ถือเอาทฤษฎีนิพนธ์โบราณเป็นหลักในการเปรียบเทียบ

การวิจารณ์แนวนี้ถือว่ากฎเกณฑ์การเขียน การประพันธ์ และ ท่วงทำนองต่างๆที่โบราณจารย์วางไว้นั้นเป็นสิ่งสำคัญ เป็นสิ่งดีและถูกต้องแล้ว นักเขียนใหม่หรือกวีจะเขียนหรือแต่งได้ก็ต้องอาศัยกฎเกณฑ์ต่างๆเหล่านั้น การวิจารณ์ ก็จะพิจารณาว่างานเขียนนั้นมีคุณสมบัติครบถ้วนตามกฎเกณฑ์โบราณหรือไม่

3.2 ถือเอาสภาพแวดล้อมเป็นหลักในการวิจารณ์

นักวิจารณ์ที่ถือแนวนี้ถือว่า สภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียม สังคม ศาสนา เป็นส่วนประกอบสำคัญของงานเขียน จึงต้องมีการตรวจสอบค้นคว้า ชีวประวัติของผู้แต่ง เช่น การศึกษา ชีวิตในครอบครัว ชีวิตในสังคม มาเป็นหลัก ในการพิจารณางานเขียนขึ้นนั้นๆด้วย การพิจารณาเฉพาะผลงานเขียนอย่างเดียว ย่อมไม่เพียงพอ

3.3 ถือเอาวิธีการวิทยาศาสตร์เป็นหลักในการวิจารณ์

นักวิจารณ์แนวนี้จะนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาช่วย ถือว่า ผู้วิจารณ์มีหน้าที่ศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะของงานเขียนแล้ว เขียนออกมาในรูปของการ รายงานข้อเท็จจริงเท่านั้น ไม่มีการใส่ความรู้สึกส่วนตัวลงไปด้วยเลย

3.4 ถือเอาแนววิจารณ์แบบใหม่เป็นหลัก

แนววิจารณ์แบบใหม่มีหลายลักษณะ เช่น ชีตถือแนวเอกเทศ เป็นหลัก ถือว่าผลงานแต่ละชิ้นสำคัญที่สุดเพราะมีเอกลักษณ์ของตนเอง ผู้วิจารณ์

แนวนั้นจะไม่เพียงแต่ส่งผลในด้านสภาพสังคม หรือยึดถือแนวยุคสมัย แนววิจารณ์แบบใหม่อีกแนวหนึ่งคือยึดถือวิธีแต่งเป็นหลักมากกว่าเนื้อเรื่อง แนวนั้นจะมีการพิจารณาในด้านภาษาและถ้อยคำที่ใช้ในผลงานมากกว่าเนื้อเรื่อง ผู้วิจารณ์แนวนั้นจะให้ความสำคัญของเนื้อหาในฐานะเป็นสิ่งให้ความอภิรมย์มากกว่าจะเน้นคติชีวิตหรือปัญหาศีลธรรมที่ปรากฏในผลงานนั้น

การวิพากษ์วิจารณ์การพูด

การวิจารณ์การพูดย่อมสัมพันธ์กับกิจกรรมการฝึกทักษะการพูดวิพากษ์วิจารณ์ และการฟังอย่างมีวิจารณ์ญาณ การวิพากษ์วิจารณ์การพูดนั้นจะต้องเริ่มศึกษาตั้งแต่จุดมุ่งหมายในการพูดเรื่องนั้นๆ ว่า พูดเพื่ออะไร เพื่ออธิบาย เพื่อให้เกิดความประทับใจ เพื่อชักชวนหรือ เพื่อให้ความอภิรมย์ จุดมุ่งหมายเหล่านี้โดยปกติผู้พูดจะชี้แจงไว้ในตอนต้นหรือตอนท้ายของการพูด

สิ่งที่ควรศึกษาต่อไปคือ เนื้อเรื่องที่พูด ต้องดูว่าผู้พูดสามารถเลือกเรื่องใดที่เหมาะสมกับผู้ฟังหรือไม่ การตั้งชื่อเรื่องดึงดูดความสนใจของผู้ฟังเพียงใด การเตรียมเนื้อเรื่องและการวางโครงเรื่องที่พูดดีหรือไม่ มีความสั้นยาวพอเหมาะกับเวลาหรือไม่ เกี่ยวกับตัวผู้พูดก็ต้องพิจารณาว่าเขามีวิธีการพูดอย่างไร ระดับเสียงเหมาะสมกลมกลืนไปกับเรื่องที่พูดหรือไม่ เพราะเนื้อเรื่องแบบหนึ่งก็ต้องใช้เสียงที่แตกต่างออกไปจากการพูดถึงเนื้อเรื่องอีกแบบหนึ่ง ความช้าหรือความเร็วในการพูด ความชัดเจนในการออกเสียง การเลือกใช้คำเหมาะสมกับกาลเทศะ และถูกต้องตามหลักไวยากรณ์หรือไม่ บุคลิกภาพของผู้พูดก็เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาดูด้วย เช่น การใช้สายตา ผู้พูดใช้สายตาตามองผู้ฟังหรือไม่ขณะพูด มองที่จุดเดียวหรือกวาดสายตาไปเรื่อยๆ การแต่งกายและท่าทาง เป็นต้น ปฏิภานของผู้ฟังก็เป็นสิ่งที่ต้องนำมาพิจารณา ผู้ฟังสนใจเรื่องที่พูดเพียงใด มีความประทับใจในตอนใดบ้าง การที่ผู้ฟังแสดงอาการเบื่อหน่ายอาจเป็นเพราะว่าการพูดบกพร่อง ผู้วิจารณ์อาจจับจุดนั้นขึ้นมาวิจารณ์และให้ข้อเสนอแนะได้

การจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์จะมีส่วนช่วยให้การวิพากษ์วิจารณ์เป็นไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ทุกคนจะมีโอกาสได้พูด หลังจากได้ฟังหรือได้อ่านเรื่องใดมาแล้วก็นำมาอภิปรายถกเถียงกันในกลุ่มย่อยโดยมีการตั้งประเด็นที่น่าสนใจหรือที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนั้นขึ้นมา เช่นตั้งขึ้นว่า การกระทำเช่นนั้นถูกหรือผิด เพราะเหตุใดนักเรียนที่อายุน้อย ไม่กล้าแสดงออก ครูต้องใช้เวลาเตรียมตัวก่อน เช่นให้พูดที่หลัง เป็นต้น

การแลกเปลี่ยนความคิดโดยใช้กิจกรรมกลุ่มนั้นจะต้องเริ่มจากการฝึกให้นักเรียนรู้จักถามซึ่งกันและกัน คำถามจะเริ่มอย่างไรก็ได้แต่จะต้องนำไปสู่คำถามที่ทำให้คิดหาเหตุผลมาสนับสนุนคำตอบของตน เช่นถ้าเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุใดหรือได้มาอย่างไร เป็นต้น

วิธีการที่จะส่งเสริมให้นักเรียนถามนั้นเป็นกระบวนการที่สำคัญในการเรียนการสอน ครูต้องสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้ปราศจากความหวาดกลัว ครูแสดงความคิดเห็นที่จะต้อนรับคำถามของนักเรียน (พนัส หันนาคินทร์ 2521 : 102) เท่าที่เคยปฏิบัติกันอยู่ในวิชาภาษาไทยนั้น ส่วนใหญ่ครูจะเป็นฝ่ายถามและนักเรียนเป็นฝ่ายตอบ ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนเข้าใจในเนื้อหาและคุณค่าของสิ่งที่เรียน และคำถามของครูส่วนใหญ่ก็จะเป็นคำถามที่ไม่ได้เตรียมมา หรือถามอย่างไม่มีจุดประสงค์ สิ่งที่เราควรจะเน้นเป็นพิเศษคือ การให้นักเรียนเป็นฝ่ายตั้งคำถามแก่ครูและการให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยการตั้งคำถามและตอบภายในหมู่นักเรียนด้วยกันอย่างมีจุดมุ่งหมาย

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2523 : 22) ได้กล่าวถึงเรื่องการสอนพูดไว้ว่า

การสอนพูดเป็นงานยากยิ่งอีกอันหนึ่ง จะสอนให้ได้ก็ให้ได้ฟังการพูดดีๆ มากๆ แล้วช่วยกันวิเคราะห์หาดีอย่างไร เพราะเหตุใด ควรสอนจากที่นักเรียนต้องทำต้องใช้จริงๆ เช่น การอภิปรายเรื่องที่เขาเรียน หรือผลัดกันไปเตรียมเรื่องตามหัวข้อที่เขาจะต้องรายงาน ให้เขาได้รายงาน นักเรียนควรจะได้รายงานด้วยวาจาสำหรับวิชาเรียนไม่เฉพาะวิชาภาษาไทย อาจารย์ทุกคนต้องมีสนใจในการฝึกนักเรียน

ว่าทวิจารย์จะต้องเป็นเรื่องของการวิเคราะห์บุคลิกภาพของผู้พูดในแง่ที่ว่า
 สาธารณชนคิดว่าเขาเป็นอย่างไร ได้แก่การจูงใจด้วยประการต่างๆ เขาใช้แรง
 จูงใจอะไรบ้าง ชนิดของข้อพิพาทที่เขาใช้ในการวิเคราะห์สิ่งเหล่านั้นจะทำให้ทราบ
 ว่าผู้พูดเข้าใจในประเด็นที่เขากำลังโต้แย้งแค่ไหน นอกจากนี้ทวิจารย์จะต้อง
 ศึกษาการจัดเรียงเรียงวาทะ ท่วงทำนองลีลา และการถ่ายทอดของผู้พูดต่อผู้ฟัง
 ด้วย (อรวรรณ บิลันธนโธวาท 2526 : 4)

การฝึกวิพากษ์วิจารณ์ในห้องเรียน จะต้องเริ่มตั้งแต่มีการฝึกพูด นักเรียน
 ทุกคนจะต้องได้เรียนรู้เกณฑ์ในการพูดที่ดี และทุกคนต้องมีโอกาสพูดในแบบต่างๆ
 เมื่อมีผู้พูด ก็ต้องมีผู้ฟัง นักเรียนก็ต้องฝึกหัดฟังอย่างมีวิจารณ์ญาณ คือฟังแล้ววิพากษ์-
 -วิจารณ์ได้ ฟังแล้วเข้าใจวิธีเรียงเรียงเนื้อหาของผู้พูด จินตนาการได้ สามารถ
 บอกได้ว่าการให้เหตุผลของผู้พูดมีความสมเหตุสมผลหรือไม่ เพราะเหตุใด

ผู้ฟังควรมีหลักในการฟังแต่ละครั้งว่า จะต้องคิดตามกับผู้พูด ไม่ใช่คิด
 ล่วงหน้าว่าเขาจะพูดอะไร พร้อมทั้งให้เหตุผลไตร่ตรองว่าเรื่องที่ได้อ่านนั้นมีตอนใด
 บางที่เป็นจริงหรือไม่อย่างไร ตอนไหนบ้างที่ถูกหรือผิด ตอนไหนบ้างที่ขาดเหตุผล
 ผู้ฟังต้องพยายามจับเนื้อหาสาระที่ฟังให้ได้ (ฉัตรยา บุญนาค และคณะ 2522 : 299)

สำหรับแบบฝึกการพูดนั้น ครูควรเน้นการวิจารณ์และแก้ไขข้อบกพร่องเกี่ยวกับการ
 การใช้ภาษาในชีวิตประจำวันในระหว่างนักเรียนด้วยกัน พยายามให้นักเรียนได้เสนอ
 ข้อคิดเห็นในเชิงโต้แย้งและสนับสนุนประเด็นต่างๆ ใต้อย่างมีน้ำหนัก ครูอาจจัดให้มี
 การฝึกพูดในรูปแบบต่างๆ เช่น พูดโดยกระทันหัน หรือพูดโดยเตรียมมาก่อน พูดในการ
 ประชุมสัมมนา โต้วาทิ ปาฐกถา สัมภาษณ์ หรือสนทนา พูดในโอกาสต่างๆ เช่น
 กล่าวคำอวยพรในพิธีมงคลสมรส กล่าวสุนทรพจน์หรือกล่าวคำไว้อาลัย เป็นต้น
 ครูอาจจัดชั้นมาจริงหรืออาจให้มีการแสดงบทบาทสมมติก็ได้

เมื่อมีการจัดการพูดในรูปแบบต่างๆ ผู้ฟังไม่ใช่มีหน้าที่ฟังอย่างเดียว แต่ยังมี
 หน้าที่จะต้องวิพากษ์วิจารณ์ด้วยการพูดหรือเขียน เมื่อการพูดจบลง การวิจารณ์ก็จะ
 เริ่มขึ้น ผู้ฟังก็จะทำหน้าที่เป็นผู้พูดบ้าง

การวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม

เหตุการณ์หรือสถานการณ์บางอย่างไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เราจึงไม่สามารถหาอ่านได้ ทั้งยังไม่ได้มีการนำมาพูดถึงอีกด้วย แต่เหตุการณ์หรือสถานการณ์บางอย่างเราได้มีประสบการณ์โดยตรงอยู่ทุกวันหรือได้สัมผัสเป็นประจำด้วยประสาททั้งห้า สิ่งเหล่านี้นักเรียนควรจะได้รับการศึกษาให้รู้จักสังเกตและนำมาวิพากษ์วิจารณ์ การวิพากษ์วิจารณ์ประเภทนี้แบ่งออกได้เป็นสองลักษณะคือ

1. การวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง
2. การวิพากษ์วิจารณ์สิ่งแวดล้อม

การวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง (Autocriticism) คือการพิจารณาตัวเอง อยู่เสมอว่ามีผิดถูกบกพร่องอย่างไร สิ่งสำคัญคือให้มีความลำเอียงของ ตนเองซึ่งอาจทำให้เกิดผิดพลาดได้มาก การใช้เหตุผลผิด (Fallacy) หรือการ เกรตรงอยู่อย่างเดี่ยว (Stereotype) เป็นต้น (เปลื้อง ณ นคร 2492 : 188) นอกจากนั้นแล้วการวิพากษ์วิจารณ์ตนเองควรจะเน้นถึงพฤติกรรมของตนเองในชีวิต ประจำวัน ปฏิบัติของตนเองต่อสิ่งแวดล้อม บุคลิกภาพเช่น ท่าทาง การแต่งกาย การแสดงออกต่าง ๆ เป็นต้น

การวิพากษ์วิจารณ์สิ่งแวดล้อมที่ใดพบเห็นนั้นอาจจะเริ่ม โดยการพิจารณา บุคคลแวดล้อม เช่น เพื่อนในชั้น ครอบครัวของนักเรียน และกว้างออกไปสู่มวล ที่นักเรียนรู้จัก นักเรียนอาจวิพากษ์วิจารณ์บุคคลเหล่านี้โดยเปรียบเทียบกับตนเอง หรือตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในค่านิยมต่าง ๆ และเมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทเรียนเกี่ยวกับ บุคคลหรือตัวละครก็อาจนำมาเปรียบเทียบบุคคลที่ใดพบเห็นจริงๆ แล้ววิพากษ์วิจารณ์

นอกจากสิ่งแวดล้อมบุคคลแล้ว นักเรียนอาจจะนำสภาพธรรมชาติที่ใด พบเห็น เช่น บริเวณโรงเรียน ภาพทิวทัศน์ที่ใดเห็น อาคารสถานที่ เป็นต้น สถานการณ์ต่างๆ ก็อาจนำมาวิพากษ์วิจารณ์ได้ อาจเริ่มได้ตั้งแต่สถานการณ์ สมมติที่นักเรียนจัดขึ้น เพื่อเป็นกิจกรรมประกอบบทเรียนไปจนถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

จริงๆ ภาพข่าวและเหตุการณ์ที่โด่งดังจากโทรทัศน์ทั้งภายในและภายนอกประเทศ การประกวดภาพ การแข่งขันกีฬา การจัดนิทรรศการ นาฏการต่างๆ เช่น การแสดงละคร การฟ้อนรำ มหรสพและรายการบันเทิงต่างๆ เช่น ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งแวดล้อมที่นักเรียนได้ชมหรือสังเกตโดยตรง ก่อนที่จะวิพากษ์วิจารณ์ ควรจะได้กำหนดหลักเกณฑ์ของสิ่งแวดล้อมแต่ละชนิดที่จะวิพากษ์วิจารณ์ไว้ล่วงหน้า

ฉัตรดา บุณนาค และคณะ(2522 : 50) ได้กล่าวถึงหลักที่ควรยึดในการวิพากษ์วิจารณ์และสถานการณ์ไว้กว้างๆดังนี้

1. กล่าวถึงสภาพของเหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้นๆว่าเกิดขึ้นในลักษณะใดบ้างอย่างไร อาจจะกล่าวในแง่ของบุคคลที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์ หรือกล่าวในทำนองเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นก็ได้
2. กล่าวถึงสาเหตุต่างๆที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้นๆขึ้นโดยพิจารณาอย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม
3. กล่าวถึงวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแล้วอภิปรายเปรียบเทียบลักษณะที่คล้ายคลึงกัน
4. กล่าวถึงผลที่เกิดจากเหตุนี้ว่าได้ก่อให้เกิดผลในทางเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง
5. กล่าวถึงแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เป็นการคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าว่าเหตุการณ์ที่กำลังดำเนินอยู่ในขณะนี้จะเป็นไปในรูปใด

งานวิจัยในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์

ก. งานวิจัยในประเทศ

เนื่องจากยังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยเกี่ยวกับการฝึกทักษะการวิพากษ์วิจารณ์ในการสอนวิชาภาษาไทยโดยตรง ดังนั้นงานวิจัยที่จะนำมากล่าวต่อไปนี้จึงเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์ในด้านอื่นๆ หรือเป็นงานวิจัยที่ไม่ได้เกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์โดยตรง แต่แสดงผลที่เน้นความสำคัญของการวิพากษ์วิจารณ์

ลัทธนา ศิริเจริญ (2517) ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาคุณค่าของชาดกเพื่อใช้ในการสอนวรรณคดีไทย" ผลการวิจัยปรากฏว่า ในด้านการสอน ครูและนักเรียนส่วนมากเห็นว่า วรรณคดีชาดกจะมีคุณค่ามากขึ้น ถ้าครูผู้สอนมีกลวิธีในการสอนคือให้นักเรียนอภิปรายและวิจารณ์อย่างกว้างขวาง และในการวิจัยได้พบวิธีสอนที่ครูเคยใช้ได้ผลดีมากเป็นอันดับแรกคือ ให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น อภิปรายและวิจารณ์เนื้อเรื่อง

อำไพ อินฟ้าแสง (2524) ได้วิจัยเรื่อง "ผลของความสามารถหาเหตุผลและคำนิยามด้านจริยธรรมต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการปรับตัวของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3-4-5 โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย" ผลการวิจัยปรากฏว่าความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถคิดหาเหตุผลกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนปรากฏสูงในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในนักเรียนแผนกวิทยาศาสตร์และแผนกศิลปภาษา

คณะกรรมการโครงการคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (2525) ได้วิจัยเรื่อง "โครงการพัฒนาการสอนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา ปีการศึกษา 2525" การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นเป็นปัญหามูลฐานที่มีผลต่อพฤติกรรมแสดงออกที่เกี่ยวกับทักษะทั้งสี่ซึ่งได้แก่ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน เพื่อนำมาวิเคราะห์หาสภาพความคิดที่แท้จริง จากนั้นได้วางแนวทางสร้างความคิดให้บังเกิดผลโดยการจัดกระบวนการเรียนการสอนภาษาไทย วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนการประเมินผลที่เอื้อต่อการเรียนคิด ทำให้

สามารถเรียนได้อย่างถูกแบบแผน ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองโดยสมบูรณ์ตามอัตภาพ ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมท่ายบทรเรียนปรากฏการฝึกทักษะร้อยละ 23.76 ฝึกจำตามเนื้อเรื่องร้อยละ 30.56 ฝึกคิดหาเหตุผลโดยอาศัยความจำมากกว่าประสบการณ์และชีวิตจริงร้อยละ 43.21 ส่วนข้อสอบวิชาภาษาไทยที่เป็นแบบเลือกตอบกลายเป็นตัวแปรสำคัญที่หันเหพฤติกรรมและกระบวนการวิธีสอนให้นักไปในการฝึกเตรียมสอบมากกว่าการเรียนรู้เพื่อชีวิต การจำแนกข้อมูลของข้อสอบภาษาไทยวิชาทักษะสัมพันธ์ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปรากฏว่า ร้อยละของคำถามด้านความจำ การคิดตามเนื้อเรื่อง และคิดได้อิสระเท่ากับ 37.87, 51.07 และ 11.06 ตามลำดับ แสดงว่าการฝึกคิดด้วยตนเองยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก ไม่พอที่จะให้เกิดทักษะในการคิด ข้อเสนอแนะก็คือ ควรคิดวิธีตั้งคำถามและกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ จัดเตรียมข้อมูลทางกว้างเพื่อขยายประสบการณ์ของนักเรียนจนมีความมั่นใจในการคิดวิจารณ์เปรียบเทียบและให้ข้อสังเกต และให้ความหมายต่อการสื่อความหมายสองทางทั้งในส่วนบุคคลและกลุ่มบุคคล

กัญดา ธรรมมงคล (2524) ได้วิจัยเรื่อง "การสร้างแบบทดสอบมาตรฐานวัดความสามารถการอ่านภาษาอังกฤษเชิงวิจารณ์" การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแบบทดสอบมาตรฐานวัดความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเชิงวิจารณ์ และวิเคราะห์ความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเชิงวิจารณ์ของนิสิตก่อนเริ่มเรียนในระดับบัณฑิตศึกษา กลุ่มตัวอย่างประชากรประกอบด้วยนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชั้นปีที่ 4 และ 5 จากสาขาวิชาต่างๆ ผลการวิจัยมีดังนี้

1. แบบทดสอบมาตรฐานวัดความสามารถการอ่านภาษาอังกฤษเชิงวิจารณ์ที่ผ่านการทดสอบแล้ว วัดความสามารถด้านต่างๆในการอ่านเชิงวิจารณ์ดังนี้

1.1 วัดความสามารถในการแยกสิ่งที่อ่านว่าเป็นข้อเท็จจริงหรือความเห็น หรือความเห็นที่มีข้อเท็จจริงเป็นพื้นฐาน

1.2 วัดความสามารถในการประเมินว่าข้อสรุปต่างๆสอดคล้องหรือไม่กับเนื้อความอันเป็นพื้นฐานของความเห็นที่กล่าวนำมาก่อน

1.3 วัดความเข้าใจเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย ทักษะ และวิธีแสดง
ความคิดเห็นของผู้เขียน

1.4 วัดความสามารถในการลงความเห็นโดยพิจารณาเทียบเคียง
เหตุผลที่สอดคล้องกับข้อมูลที่ให้มา

1.5 วัดความสามารถในการตีความ โดยเฉพาะการตีความรายงาน
วิจัย

2. แบบทดสอบความสามารถการอ่านภาษาอังกฤษเชิงวิจารณ์มีสัมพันธ์
กับคะแนน GPA. ซึ่งเป็นตัวแทนความสามารถทางวิชาการมากกว่าคะแนน GPA. วิชาภาษาอังกฤษ แสดงว่าความคิดเชิงวิจารณ์หรือสติปัญญา มีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับความสามารถ
ในการอ่านเชิงวิจารณ์

3. การวิเคราะห์ความสามารถการอ่านภาษาอังกฤษเชิงวิจารณ์แสดง
ว่า นิสิตระดับปลายปริญญาตรีมีปัญหาการอ่านภาษาอังกฤษเชิงวิจารณ์ ที่มีปัญหาน้อย
ที่สุดคือ การแยกได้ว่าข้อความใดเป็นข้อเท็จจริง ข้อความใดเป็นความเห็น และ
ข้อความใดเป็นความเห็นที่มีฐานมาจากข้อเท็จจริง

ข. งานวิจัยต่างประเทศ

โจเซฟ เจ โฟลีย์ (Joseph J. Foley 1971 : 1977) ได้
เปรียบเทียบการทดสอบปากเปล่ากับการเขียนตอบในการทดสอบวิชาวรรณคดี
ผู้วิจัยได้แบ่งนักศึกษาชั้นปีที่ 2 ของวิทยาลัยบอสตัน ออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ให้
ตอบข้อสอบวรรณคดีโดยเขียนตอบลงบนกระดาษ กลุ่มที่ 2 ให้ตอบข้อสอบวรรณคดี
โดยพูดลงในเครื่องบันทึกเสียงของห้องปฏิบัติการทางภาษา เมื่อได้วิเคราะห์คำตอบ
ของนักศึกษาทั้ง 2 กลุ่มทุกด้าน เช่นการใช้คำศัพท์ เนื้อหาสาระ เป็นต้น ปรากฏว่า
การตอบแบบปากเปล่านั้นทำให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับวรรณคดี
ได้มากกว่าการตอบโดยใช้วิธีเขียน

โทมัส ลี แอลลิสัน (Thomas Lee Allison 1971 : 5463)
ได้วิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะการเข้าใจจากการฟัง" สรุป
วิธีการวิจัยได้ว่า การวิจัยครั้งนี้มุ่งจะทดลองเปรียบเทียบกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะการ
ฟังเพื่อความเข้าใจโดยใช้วัดกับแบบทดสอบคะแนนมาตรฐานการอ่านและการฟัง
ประชากรที่ใช้คือ นักเรียนเกรด 5 รวม 10 ห้องเรียน จำนวน 267 คน ใช้วิธีการ
ทดลองโดยแบ่งเด็กออกเป็น 5 กลุ่มดังนี้

- กลุ่ม เอ. เป็นกลุ่มควบคุม
- กลุ่ม บี. เป็นกลุ่มที่ได้รับฟังรายละเอียดจากบทเรียนเพียงสั้นๆ โดยการ
บอกเล่าแต่ไม่มีกิจกรรม
- กลุ่ม ซี. เป็นกลุ่มที่ได้ฟังบทเรียนโดยการเปิดเทป และมีคำถามให้ตอบ
ปากเปล่า 10 คำถาม เป็นคำถามแบบให้เลือกตอบซึ่งขึ้นอยู่กับบทเรียนที่อ่านและฟัง
- กลุ่ม ดี. เป็นกลุ่มที่ได้รับฟังบทเรียนจากเทป และมีกิจกรรมประกอบ
โดยให้มีการจัดอภิปรายเป็นกลุ่มใหญ่ในชั้นทั้งหมดโดยครูเป็นผู้จัดการอภิปรายนี้ การ
อภิปรายขึ้นอยู่กับสิ่งที่เรียนมา
- กลุ่ม อี. เป็นกลุ่มที่ได้รับฟังบทเรียนประกอบเทป และตามด้วยกิจกรรม
ให้อภิปรายในกลุ่มเล็กโดยมีนักเรียนเป็นผู้จัดการอภิปราย ปัญหาใช้เลียนแบบกลุ่ม ดี.

ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมการอภิปรายในกลุ่มเล็ก (กลุ่ม อี.) จะมี
ประสิทธิภาพสูงต่อคะแนนการฟังอย่างเห็นได้ชัด ข้อเสนอแนะคือ กิจกรรมนี้จะใช้
ประโยชน์ได้ผลดีในโปรแกรมการอ่าน และสามารถสอนให้สัมพันธ์กับการสอนภาษา
ได้ดีกว่าไม่ใช้กิจกรรมเลยหรือใช้กิจกรรมน้อย

บรูเบเกอร์ (Brubaker L.H. 1972 : 1507) ได้วิจัยเรื่อง "การ
เลือกวิชาเอกของนักศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นอยู่กับสติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์และ
ความคิดวิพากษ์วิจารณ์" ผลปรากฏว่า ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความคิดวิพากษ์-
วิจารณ์มีความสัมพันธ์กับสติปัญญาอย่างมีนัยสำคัญ ความถนัดทางการพูดสัมพันธ์กับความ
คิดริเริ่มสร้างสรรค์มากกว่าความถนัดทางคณิตศาสตร์ และนักศึกษาหญิงที่ได้คะแนนเด่น

ในการใช้ภาษาผู้มีความสามารถทางความคิดวิพากษ์วิจารณ์มากกว่านักศึกษาที่เลือกเรียนวิชาการศึกษาเป็นวิชาเอก

วิกเตอร์ เอส. สโตรซัค (Victor S. Strazak 1972 : 1544) ได้ศึกษาเรื่อง "การคิดแก้ปัญหาแบบใช้ครูเป็นศูนย์กลาง (Directive) กับแบบที่ใช้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Non-directive)" ต่อเจตคติและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ต่อพัฒนาการของการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนวิทยาลัยชุมชน" สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้ เป็นความจริงตามสมมติฐานที่ว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกให้แก้ปัญหาแบบใช้นักเรียนเป็นศูนย์กลางมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่แก้ปัญหาควยวิธีใช้ครูเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ยังได้พบว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติของนักเรียนต่อวิชาที่ได้รับการฝึกให้คิดแก้ปัญหาแบบใช้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง

เลโอโพลด์ โจเซฟ มาร์ซีแอส (Leopoldo Joseph Macias 1972 : 1567) ได้วิจัยเรื่อง " ประโยชน์ของความคิดโต้ตอบในการให้การศึกษแก่ครูสอนภาษาต่างประเทศในการจัดกิจกรรมเฉพาะอย่างในการสอน" สรุปวิธีการวิจัยได้ว่า ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่า เทคนิคความคิดโต้ตอบเป็นเทคนิคในการสอนกิจกรรมทางภาษาหรือไม่ โดยใช้แบบสอบถามครูฝึกสอน ครูผู้นิเทศก์ และผู้นิเทศก์ในวิทยาลัย เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาความคิดโต้ตอบซึ่งมี 10 ขั้นตอนคือ การสอนศัพท์ใหม่ การใช้ศัพท์ การฝึกพูด ความเข้าใจในการสอนไวยากรณ์ การใช้การฝึกฝน กิจกรรมการสนทนา การปรับปรุง การนำภาษาไปใช้ในบทสนทนา การทดสอบ การพูด และการทดสอบความเข้าใจในการฟัง ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมความคิดโต้ตอบมีประโยชน์ต่อการสอนภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะการจัดกิจกรรมเพื่อฝึกฝนและความคิดโต้ตอบควรยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนทางภาษาเพื่อประโยชน์ในการจัดโปรแกรมทางการศึกษา